

כמו סוס

מה כתב משה שרת במכתבים ששלח מהכלא הבריטי?
ומי העבירם לידי האנגלים?

משה שרת, שר החוץ הראשון וראש הממשלה השני של ישראל, השאיר אחריו מיליוני מלים כתובות, ביומנים, תזכירים, דו"חות ומכתבים. רק דוד בן גוריון כתב יותר ממנו. כה רבות המלים שכתבו, לרבות שירים ותרגומים, שקשה להבין מתי הספיקו להקים את המדינה.

בניגוד לבן גוריון, למנתח בגין וליצחק רבין, שרת לא זכה ל"ספרייה נשיאותית" משלו, אך המורשת המדינית והאישית שלו שמורה היטב הודות לבנו ולכלתו, יעקב ורנה. השניים שוקדים על פרסום כתביו. הם עובדים בדירה קטנה בתל אביב, עושים כמעט הכל לבדם, מאיתור החומר ועריכתו, הסברתו ועימודו ועד לאריות הספרים והכאתם לבית הרואר.

יעקב שרת הוא כבן 84. ב-13 השנים האחרונות הוציא עם אשתו תשעה כרכים עבי כרס ובהם כתבי אביו, ערוכים בקפידה: הערות ההבהרה והמפתחות המלווים אותם מוסיפים להם איכות אקדמית מעולה. הם מצטרפים ליומני שרת ולשורה של ספרים שכתב. בימים אלה יצא הכרך העשירי ובו מכתבים ששיגר שרת ממחנה המעצר בלטרון, שם הוחזק עם כמה מראשי הסוכנות היהודית, מסוף יוני ועד תחילת נובמבר 1946. רבים מהם מרתקים לקריאה גם היום ("ירחים בעמק איילון", עם הבהרות מאת פנחס עופר).

תצלום: יעקב אנוור

שרת. כתב מיליוני מלים

שרת נעצר כחלק מתוכנית פעולה מקיפה שנועדה לשבור את ההתנגדות לשלטון הבריטים ונודעה בכינוי "השבת השחורה". באותה תקופה כיהן שרת כראש המחלקה המדינית של הסוכנות, והיה בכיר המנהיגים הציוניים בארץ. בן גוריון שהה בפאריס. תנאי המעצר בלטרון היו נוחים למדי. היו להם מקלטי רדיו ועיתונים והם הורשו לקבל את מזונם מבחוץ.

האוכל הובא בסירים בעלי דפנות כפולות, מה שאיפשר קשר קבוע. "הנני כסוס מלחמה ותיק

שהוצא מהשורה", כתב שרת, אך למעשה המשיך בעבודתו המדינית. ב-130 ימי מעצרו חיבר והכריח הוצעה יותר מ-350 מכתבים, כ-90 מהם לאשתו. אלה פורסמו בכרך נפרד.

ימי מעצרו בלטרון היו חלק מתקופה דרמטית במיוחד בתולדות המדינה שבדרך, לרבות הפיגוע במלון המלך דוד שביצעו אנשי אצ"ל. יותר מ-90 בני אדם נהרגו. כששמע על כך היה שרת מזועזע עד עמקי נשמתו, הפיגוע היה "שואה" בלשונו. עתידה של ארץ ישראל היה קרוב להכרעה: שרת שלח את אליהו ששון לקהיר לשכנע את ראש הממשלה המצרי, איסמעיל צדק, להסכים לחלוקת הארץ. שרת הציע לוותר על עבר הירדן, כלומר לכונן את המדינה היהודית בכל השטח שממערב לירדן, לרבות הגדה. הוא תיאר את ההסדר כוויתור ישראלי על מחצית כיכר הלחם השלמה, הבטיח לערביי הארץ שוויון מלא וקבע שאת מה שאיבדו כבר - בערבים לא יקבלו בחזרה.

שרת נחשב אחד המדינאים המתונים והזהירים, אך מכתבו לצדקי נוסח בלשון מדינית קרה, פה ושם מאיימת. לפי כל הסימנים נועד לא רק לעיני הערבים, אלא גם היה אמור לעמוד בכל ביקורת פוליטית במקרה שיתפרסם. הקמת מדינה יהודית גורמת לערבים לכל היותר "נזק זעיר" ומוטב שיקבלו את המציאות, פן ידרשו היהודים יותר, כתב.

בתוך שפעת הנושאים המדיניים שהעסיקו אותו, התפנה שרת לטפל גם בבקשתה של פולה בן גוריון לסדר ג'וב לבנה עמוס. שרת לא התלהב, אך פסק שאין ברירה. "אם נכניסו בוודאי ירננו - אבל נצטרך לעמוד בכך", כתב.

מכתבי שרת כתובים כולם בצופן, במקרה אחד בכתב רש"י. זה היה ניסיון כמעט ילדותי להסוות שמות, בדרך כלל על ידי תרגומם, כמו במקרה של גולדה מאיר: היא כונתה "פזית" ולפעמים, כדי לבלבל את האויב עוד, "והי בה". פה ושם ניכרת מידה של השראה בהמצאת שמות הצופן: סווי אבן, לילדת מצרים, כונתה "שושנת גושן". אחד הפקידים הבריטים כונה שייקספיר.

הבריטים ידעו על מכתביו. שנים רבות לאחר מכן נמצאו העתקים של עשרות מהם חבויים בבית המדפיס הממשלתי המנדטורי לשעבר. התברר שהבולשת החזיקה במשרדי הסוכנות חפרפת, שמסרה לה העתקים ממכתבי